

PHILIPPA
GREGORY

FEMEI
OBIȘNUITE

900 DE ANI DE ISTORIE

Traducere din limba engleză și note
de Ioana Avădănei

POLIROM
2024

CUPRINS

Introducere..... 9

Partea 1

1066-1348. JUDECATA DE APOI

Judecata de Apoi 13 • Zona rurală 20 • Abațiile și conventurile 21 • Orașele 24 • Londra 27 • Statutul femeii 28 • Munca femeilor 33 • Femei în război 48 • Crimă și pedeapsă 54 • Violența împotriva femeilor 57 • Căsătoria 61 • Iubirea femeilor și dorința sexuală 64 • Natura femeilor 67

Partea a 2-a

1348-1455. ASCENSIUNEA FEMEILOR

Marea Pestilență 71 • Răscoala țăranilor 76 • Femei în ascensiune 80 • Riposta 85 • Căsătoria 86 • Femeile singure 89 • Prostițuția 90 • Femei care iubesc femei 91 • Natura femeilor 93 • Violul curtenesc 98

Partea a 3-a

1455-1485. FEMEI ÎN RĂZBOI

Femei în război 101 • Munca femeilor 103 • Căsătoria 105 • Prostițuția 106

Partea a 4-a

1485-1660. DEVENIND UN „VAS MAI SLAB”

Schimbări religioase 108 • Proteste religioase 111 • Femei care au murit pentru credința lor 115 • Exiluri religioase 117 • Predicatoare 119 • „Vasul mai slab” 121 • Trăsături virile 127 • Un rege care n-a fost rege 135 • Femei-soldat 136 • Vremuri

grele pentru femeile sărace 142 • Violența împotriva femeilor 146 • Prostituția 149 • Femei înrobite 150 • Munca femeilor din clasa superioară 152 • Munca femeilor din clasa mijlocie 157 • Femei muncitoare 158 • Educația 160 • Medicina 164 • Vrăjitoria 166 • Credințele 173 • Femei în sport 174 • „Treburi de femei” 174 • Protestele 180 • Petițiile 190 • Căsătoria 193 • Văduvele 196 • Femei necăsătorite 197 • Femei care iubesc femei 198

Partea a 5-a

1660-1764. NICI EXCLUDE, NICI INCLUSE

Acapararea pământurilor 200 • Protestele 203 • Acapararea puterii 206 • Protestul politic 209 • Munca 213 • Educația 219 • Excluderea 220 • Prostituția 227 • Sclavi și stăpâni de sclavi 228 • Opera literară 230 • Sportul 235 • Romantismul 237 • Iubirea și căsnicia în romane și în viață 240 • Iubirea femeilor pentru femei 245 • Soți-femeie 252 • Femei în travesti 256 • Femei nemăritate 263 • Crimă și pedeapsă 265 • Vrăjitoria 270 • Violența 271 • Sănătatea 273

Partea a 6-a

1765-1857. CUM SĂ DEVII O DOAMNĂ

Sclavia 277 • Servitudinea 286 • Sclavii protestează împotriva sclaviei 287 • Femeile albe din elită protestează împotriva sclaviei 290 • Femeile albe din clasa muncitoare protestează împotriva sclaviei 292 • Salariul întreținătorului familiei 294 • Treabă de femei 297 • Educația 310 • Sănătatea 311 • Sfere separate 313 • Sexul 314 • Femei dezbinat 317 • Protestele femeilor din elită 321 • Protestele femeilor muncitoare 325 • Crimă și pedeapsă 337 • Violul 344 • Sportul 345 • Cum sunt fetele și inițierea doamnelor 346 • Tânăra Victoria 348 • Căsătoria 348 • Femeile necăsătorite 355 • Safismul 355 • Femei care se înfățișau drept bărbați 360 • Soți-femeie 362

Partea a 7-a

1857-1928. SFERE SEPARATE

Proteste 366 • Femei împotriva dreptului de vot 376 • Femei în favoarea dreptului de vot 378 • Protestul clasei muncitoare 383 • Natura femeilor 392 • Femei singure 403 • Femei care iubesc femei 404 • Soți-femeie 410 • Căsătoria 412 • Victoria, soție și împărăteasă 413 • Sportul 416 • Munca 424

Partea a 8-a

1928-1945. ÎN LUME

Femeile obțin drept de vot 445 • Munca 450 • Sănătatea 452 • Femei care iubesc femei 455 • Femei în război 456 • Femei care iubesc femei pe timp de război 464 • Femei care se îmbracă la fel ca bărbații... și devin bărbați 465 • Proteste 467 • Demobilizarea 468 • Ultima vrăjitoare 469

Partea a 9-a

1945-1994. FEMEIA AZI

Femei în pericol 470 • Violul 482 • Munca 488 • Femei în poziții de autoritate 492 • Proteste 497 • Femei dezbinatate 501 • Imigrația 503 • Sănătatea 505 • Sportul 506 • Avera 507 • Femei care iubesc femei 508 • HeteroSex 510 • Natura femeilor în secolul XX 512 • Egalitate spirituală 518

<i>Postfață</i>	523
<i>Note</i>	539
<i>Mulțumiri</i>	581
<i>Lista ilustrațiilor</i>	582
<i>Bibliografie selectivă</i>	587
<i>Index</i>	594

Femeile din Exeter aveau voie să depună cerere pentru a deveni *freemen* ai orașului doar dacă erau văduve care lucraseră alături de soțul răposat și își continuau îndeletnicirea după moartea acestuia²⁶². Orașele acordau acest privilegiu (*freedom*) doar puținor femei, iar bărbații concureau vârtos cu femeile pe piața muncii, în toate meseriile calificate și muncile profitabile²⁶³. Bristol folosea regula *femme sole* pentru a le ajuta pe femei să intre într-o meserie în oraș, dar, chiar și în anii 1530, cam cinci fete pe an semnau contract de ucenicie și se instruiau „cusătorese și croitorese”. Spre sfârșitul secolului, sistemul de ucenicie pentru fete le-a îndreptat spre munca domestică. Ucenicele din Bristol puteau fi întâlnite în producția alimentară, în timp ce unele se instruiau ca „gospodine și cusătorese” – practic, slujnice casnice. Întrucât erau considerate „în ucenicie”, puteau să fie neplătite sau să muncească doar pentru întreținere. Helen ap Richard s-a mutat la Bristol din Tintern, din Gloucestershire, în octombrie 1542 și a semnat un contract de ucenicie pe șapte ani – ca să servească într-un atelier și să coasă. Patronul ei era un băcan, Roger Jones, iar soția lui era croitoreasă²⁶⁴.

Contractele de ucenicie au început să numească menajul și torsul lânii „calificări” ce puteau fi „învățate”, îngăduindu-le patronilor să angajeze fete pe durata a șapte ani pentru muncă neremunerată²⁶⁵. La Coventry, în 1595 erau 12 ucenice care lucrau pentru filatoare. William Copeland și-a luat o ucenică la hanul său din Romford în 1594, care servea ca bucătăreasă²⁶⁶. Elizabeth Deacon era ucenică prin contract la Salisbury, în 1612, ca să studieze „misterul și științele muncii gospodinei și ale țesutului cu in”: menaj și tors, muncă domestică obișnuită fără instruire sau perspective²⁶⁷.

În anii 1600, numărul fetelor care au intrat în ucenicie s-a dublat, dar ele nu au beneficiat de o instruire care să le permită să ajungă „meștere iscusite” în meseria lor; făceau treabă în casă și coseau, torceau sau aveau grijă de atelier – așa-zisele „ucenicii” erau, de fapt, o servitudine mascată²⁶⁸. Tinerele semnau un contract chiar și pe șapte ani, muncind fără plată, primind doar hrană și cazare. Anterior, a fi ucenic într-o breaslă însemnase să primești o instruire specializată care să permită practicarea unei slujbe calificate și înscrierea ca membru cu drepturi depline în acea breaslă. Pentru băieți încă mai era așa.

Spre sfârșitul secolului al XVI-lea, lucrătoarele calificate și chiar membrele cu drepturi depline ale breslei s-au văzut eliminate din câmpul muncii de aranjamentele locale pentru acordarea autorizațiilor. Controlul și exigențele privind femeile au sporit și multe dintre cele care dețineau sau administrau cârciumi au devenit suspecte. Cârciumile erau profitabile, iar autoritățile locale îi ajutau pe bărbați să intre în afaceri. În 1540, orașul Chester a hotărât ca nicio femeie cu vârste între 14 și 40 de ani să nu poată ține o cârciumă sau să fie cârciumăreasă, impunând uluitoarea amendă de 40 de șilingi. În 1566,

16 femei au fost date în judecată deoarece încercaseră să lucreze în meseria lor tradițională²⁶⁹. York, unde aproape toți berarii fuseseră femei, chiar și femei singure, a modificat sistemul de acordare a autorizațiilor în 1562, specificând că vor fi acordate doar „cetățenilor cinstiți”. Edili orașului au găsit 139 de cetățeni cinstiți pentru a primi autorizație – 125 dintre ei erau, ca din întâmplare, bărbați și doar 14 femei au fost considerate adecvate pentru o autorizație²⁷⁰.

Și alte femei au dispărut din afacerile cu hanuri și berării în secolul al XVII-lea, pe măsură ce preferința s-a schimbat de la berea slabă de tip *ale*, care puteau fi produsă la scară mică, acasă, din malț, la berea obișnuită – produsă în cantități mai mari, în berării specializate, din hamei. Producătorii de bere trebuiau să dețină capital sau un credit ca să-și doteze berăriile cu cuve, țevi, combustibil, butoaie și un sistem de transport și distribuție. Trebuiau să-și permită să cumpere rezerve mari de hamei pentru o producție la scară mare. Berea ținea acum mai mult și putea fi transportată pe distanțe mari sau chiar exportată. Cârциumăresele tradiționale de *ale* nu puteau concura cu bărbații producători de bere. Văduva care își nivela malțul în mica ei slădărie își promova berea proaspăt făcută punând o creangă dintr-un copac deasupra ușii și își servea clienții până când se termina butoiul, dar nu putea intra într-o afacere pe scară largă ce necesita un capital consistent. Piața de băuturi, care fusese aproape exclusiv feminină, s-a capitalizat, extins și mecanizat – și a trecut în mâinile bărbaților, producând averi.

De la 1600, vânzătoarele ambulante de mărunțișuri trebuiau să aibă autorizație ca să vândă pe stradă și în piețe și acestea erau tot mai dificil de obținut pentru o femeie singură, fiind și retrase când existau plângeri contra ei²⁷¹. Când vremurile erau grele, bărbații săraci puteau solicita o autorizație de vânzător stradal de mărunțișuri ca să-și câștige traiul. Chiar și dacă lucra cu soțul ei ca vânzătoare ambulantă de mărunțișuri, o femeie putea fi cercetată. Isabel Wyld a fost arestată împreună cu soțul ei Thomas pe baza Legii privind vagabondajul din 1582, deși era o vânzătoare ambulantă de mărunțișuri și străbătuse 260 de mile în două săptămâni, peste 18 mile pe zi, prin șase comitate, vânzând bunuri pe care le căra cu sacul²⁷².

Și averile femeilor din clasa superioară s-au redus. În anii 1600, doar câteva femei mai înstărite au reușit să pătrundă pe noua piață financiară aflată în plină dezvoltare. Cămătăria s-a transformat în ipoteci formale, girate cu terenuri, astfel încât femeile nu mai puteau concura cu bărbații, nemaivând cum să dețină acte de proprietate sau să-și dea în judecată clienții pentru nerespectarea obligațiilor dacă nu erau înregistrate ca *femmes sole*. Femeile au fost aproape în totalitate excluse din economia creditelor și nu puteau împrumuta capital ca să-și deschidă o afacere în noile industrii manufacturiere, nici în comerțul internațional²⁷³. Au continuat să fie cămătari și agenți

de credit doar la nivel redus, cu parteneri de încredere. „Creditul” unei femei depindea de reputația și bunul ei renume și de însușirile personale, nu de volumul afacerilor ei.

Prăvăliile și cumpărăturile au devenit „treburi de femei”. În primii ani ai perioadei elisabetane, femeile dețineau prăvălii, le moșteneau sau intrau în parteneriat cu soții lor pentru a le cumpăra sau închiria²⁷⁴. Erau preferate vânzătoarele pentru servirea clienților în magazinele cu amănuntul la modă, așa cum erau cele din Royal Exchange din Londra. Dar, după o primă perioadă de avânt a eleganței, Exchange a devenit un magnet pentru întâlniri de taină și prostituție, iar clienții bărbați glumeau că până și patroanele erau de vânzare²⁷⁵. Ulterior, în alte centre comerciale, negustoresele en détail cumpărau sau închiriau aproape jumătate din spațiile comerciale în nume propriu. Majoritatea vânzătoarelor erau femei prost plătite.

Cumpărăturile atât în orașe, cât și la Londra fuseseră ocupația doamnălor – care vizitau zonele urbane pentru afaceri și pentru crearea unei rețele de desfacere mai frecvent decât soțiile lăsate acasă. Două generații de femei din familia Thynne, care au administrat Castelul Caus și Longleat House în timp ce soții lor erau la Londra, au trimis liste detaliate. Joan Thynne i-a scris soțului ei John pe 15 noiembrie 1600:

Dragă dle Thynne, de la ultima mea scrisoare țin să-ți amintesc că butoiul cu ulei pentru salată cumpărat ultima oară s-a isprăvit. De aceea te rog, dacă binevoiești, câtă vreme te afli acolo, să cumperi dumneata o ulcea cu ulei în aceeași cantitate ca ultima cumpărată. De asemenea, dacă binevoiești, cumpără un butoiăș cu sturioni, care va fi de mare trebuință pentru masa ta și care va fi păstrat până vei avea plăcerea ca aceia să depună icre... Îți mulțumesc din inimă pentru sârmulițele trimise și te rog să-i ceri doamnei Lincoln să facă pentru fiecare dintre copiii tăi două agrafe pentru păr și două mantii²⁷⁶.

Averea tot mai mare a gospodăriilor din mica nobilime presupunea mai mulți bani alocați pentru consumul bunurilor de lux și mai mult timp liber. Femeile din clasa superioară au început să viziteze Londra și orașele în dezvoltare pentru achiziția unor bunuri de lux, iar negustorii și meșteșugarii au deschis noi prăvălii ca să le atragă cu „Piețele pentru doamne”²⁷⁷. În 1609, s-a deschis New Exchange pentru cumpărătoarele din elită și clientele din aristocrație, oferindu-le articole de lux²⁷⁸. Magazine și vitrine atrăgătoare au făcut din cumpărături o nouă activitate de recreere pentru femeile înstărite, toate având ca slujnice fete sărace²⁷⁹.

Imediat ce cumpărăturile au fost identificate ca fiind o „treabă de femeie”, diverși comentatori sociali le-au criticat, asociindu-le cu extravaganta, vanitatea și pierderea de vreme. Bărbații se plâneau că femeile ieșeau din casele lor ca să-și facă cumpărături, lipsite de protecție, de orice control și „aruncând

banii pe fereastră”. Grija pentru femeile plecate libere la cumpărături a renăscut teama tradițională față de vanitatea, sexualitatea, imoralitatea femeii și slăbiciunea Evei în fața ispitei. Marile excese ale modei îi dezgustau pe gânditorii puritani. Exista și o anxietate de clasă: bărbații se temeau că femeile din clasa mijlocie se vor îmbrăca mai bine decât le-ar permite originea lor de femei muncitoare, încălcând astfel legile somptuare menite să le limiteze la haine de culori închise și materiale rezistente.

Chiar și ritualurile feminine din preajma nașterii, rezervate exclusiv femeilor, au fost reglementate, dintr-o îngrijorare tot mai mare că ar fi prea vanitoase sau extravagante și nu ar trebui să li se dea voie să procedeze cum vor ele. Legile locale din Chester au fost amendate pentru a controla tradițiile și ritualurile ascunse ale lăuziei și „îmbisericii” mamei. Legiuitorii afirmau că oamenii mai săraci, care se îndatorau imitându-și superiorii, nu ar trebui împovărați cu „mari excese, costuri și cheltuieli superflue”. În orașe, doar mama, surorile, cumnatele și moașa puteau să asiste o mamă în travaliu și nu aveau voie cu acest prilej să se îmbrace prea elegant²⁸⁰.

Între 1550 și 1650, munca ocazională – preferată de soțiile lucrătoare – fusese mai bine remunerată decât munca în convenție pe un an sau jumătate de an²⁸¹. Tarifele femeilor pentru munca ocazională, sezonieră și temporară, erau egale cu ale bărbaților²⁸². Dar, de pe la 1650, plata în bani pentru lucrătorii cu normă întreagă care trăiau „în altă parte” a crescut, în comparație cu cei care primeau o parte din remunerație sub formă de masă și cazare (precum slujnicele) sau cei plătiți cu ziua (din nou, adesea tot femei). Deși tariful era același, muncitorii plătiți în numerar care beneficiau de masă și casă pe gratis o duceau mai bine. Stabilirea lefurilor de către cartelul patronilor plafona toate salariile la un nivel scăzut. Treptat, după ani de inegalitate impusă legal, s-a considerat că lefurile femeilor erau „în mod firesc” oarecum mai mici decât ale bărbaților – chiar mai puțin decât jumătate din venitul unui bărbat²⁸³. În secolul al XV-lea, la Norwich, unde o leafă de subzistență era între opt penny și un șiling pe săptămână, un meșter țesător putea câștiga trei șilingi pe săptămână, în timp ce, în medie, o femeie necalificată abia dacă putea supraviețui cu opt penny pe săptămână²⁸⁴.

Se crease o prăpastie salarială între bărbați și femei atât în munca ocazională, cât și în cea permanentă cu contract. Bărbații primeau un salariu mediu de zece penny pe zi, în timp ce femeile primeau mai puțin de jumătate – doar patru penny pentru o femeie angajată și trei penny (vechiul tarif pentru femei și bărbați deopotrivă) pentru munca ocazională²⁸⁵. La sfârșitul anilor 1600, tunzătorii de oi din Norfolk primeau șase penny pe zi dacă erau femei, dar între 7 și 14 penny dacă erau bărbați²⁸⁶.

În 1620, majoritatea femeilor lucrau în afacerea familiei pentru tatăl sau soțul lor angajator, neputând să-și caute de muncă la concurență și forțate

fiind să accepte tariful pe care el și-l permitea din propria leafă sau din profit – sau chiar să rămână neplătite²⁸⁷. Afacerea familiei avea de câștigat dacă soția primea un salariu cât mai mic, dar producea cât mai multe bunuri și alimente acasă și nu era deloc remunerată pentru creșterea copiilor și îngrijirea casei. Această muncă „în două schimburi” era darul ei făcut afacerii și familiei.

Așa-zisa „epocă de aur” pentru femei s-a încheiat în anii 1600. Tot mai legate de casă, femeile nu se puteau organiza alăturându-se altor lucrătoare și nu puteau face schimb de informații despre piața muncii sau alte oportunități. Nu puteau să plece în căutarea unor lefuri mai mari, nici să călătorească și să presteze munci mai ușoare. Munca femeilor era remunerată cu aproximativ jumătate din tariful bărbaților și în multe locuri diferența era impusă prin lege. O „treabă de femeie” era una pe care bărbații nu voiau să o facă, una prestată în folosul producției casnice, a familiei și a menținerii unui cămin fără nicio plată. În cazul „treburilor de femei” nu se făceau promovări, nu exista o carieră profesională, o vârstă de pensionare și nici pensie. De fapt, nu exista niciun sfârșit și doar moartea putea elibera o femeie de munca ei.

Protestele

În secolul al XVI-lea, deținerea unor suprafețe de pământ a început să fie mai bine definită și contestată deopotrivă. Industria, construcțiile și transportul necesitau lemn și combustibil din păduri și minereu din mine. Turbăriile și pământurile lăsate necultivate de satele din apropiere au devenit prețioase. Monarhii – încercând să „trăiască pe cont propriu” – au profitat de vastele proprietăți regale, vânzându-le,arendându-le sau exploatându-le.

Distrugerea așezămintelor religioase odată cu Reforma a disponibilizat terenuri pentru noii proprietari, care nu mai respectau tradiția bunei seniorii locale. De-a lungul anilor 1500, au pretins mai multe terenuri de păscut pentru oile necesare comerțului cu lână – în curând au fost de două ori mai multe oi decât oameni. Au împrejmuit câmpurile și pădurile comunale, folosind mai mult pământ pentru oi. Au cultivat fâșiile de teren arabil comunal și au împrejmuit pădurile și turbăriile pentru vânatoare. În toată țara, proprietarii închideau sate întregi, alungând arendașii. Începând cu mijlocul anilor 1400 și până la mijlocul anilor 1500, în unele comitate a fost distrus unul din șase sate de către proprietarii de pământuri²⁸⁸.

Toate acestea nu s-au făcut fără o luptă rareori consemnată de scriitorii publicați din clasa latifundiară. Aceștia au ascuns acțiunile latifundiarilor și au denaturat protestele, numindu-i pe răsculații care cereau de mâncare o gloată fără minte, iar încălcarea noilor îngrădiri au considerat-o infracțiune. Ca

legiuitori și oameni care impuneau legea, proprietarii de terenuri decideau în favoarea lor, împotriva intereselor arendașilor și lucrătorilor. Nu e de mirare că foarte puține relatări i-au descris pe țăranii ignoranți opunându-se schimbărilor inevitabile sau purtând în mod prostesc un război cu propriile interese „reale”²⁸⁹.

Femeile s-au aflat în frunte, apărându-și dreptul la cules, adunat, vânat și pescuit pe pământul comunal, pe miriști și în păduri. Thorpe Moor din Yorkshire a rămas neîmprejmuit datorită „nevestelor din Kirkby Malzeard”, care s-au împotrivit în 1549 contelui de Derby, seniorului lor. După mai puțin de 50 de ani, noul conte a fost și el învins de țăranii săi arendași, apoi un nou senior, sir Stephen Proctor, a cumpărat valea Nidderdale din Yorkshire și a încercat să împrejmuiască Thorpe Moor. S-a confruntat cu rebeliuni în 1597, 1600 și 1601 și cu tentative de asasinat – una din partea unui vrăjitor local tocmnit de vecinii săi din mica nobilime²⁹⁰. Vecinii îi puneau în contrast stilul lui protestant de urmărire a profitului cu tradiția lor de „bună seniorie”. Exercita un control violent și personal al arendașilor. Lady Jolyan Yorke, vecina lui, a spus: „sir Steven a distrus tot ținutul”.

Oamenii săraci, arendași dependenți și lucrătorii agricoli au fost recrutați de ambele tabere. Au fost atacați bieții țărani care-și construiseră mici *cottage*-uri în Thorpe Moor. O femeie a spus că ea și copiii ei au fost bătuți și alungați din casa lor într-un atac pe timp de noapte; o alta, săracă și însărcinată, a fost cât pe ce să moară din cauza unei nașteri premature în urma unui atac din partea unei mulțimi de mascați, deciși să apere Moor de nou-veniți. Sătenii și arendași au recurs la memoria populară și la o cunoaștere profundă a legilor ca să protejeze terenul comunal împotriva incursiunilor lui Proctor sau ale lucrătorilor săi. Au apelat la el în mod direct – femeile din Kirkby Malzeard „s-au strâns într-un umil alai” pentru terenurile lor în fața lui Proctor, „cea mai mare parte a lor căzând în genunchi”, și soția unui țăran liber, Dorothy Dawson, supranumită și Căpitanul Dorothy, ajutată de Alice Bayne, a condus un grup de 37 de femei într-o luptă cu furci împotriva minerilor tocmiți în 1604. Au fost date în judecată 17 femei²⁹¹. O femeie care a mers cu ele a declarat în fața judecătorilor din Star Chamber – cea mai înaltă curte în privința dreptului de proprietate – că femeile dăărâmaseră gardurile ca să apere „drepturile lor asupra terenului comunal”²⁹². Oamenii de rând din Kirkbyshire au consimțit să renunțe la o treime din terenul comunal dacă și contesa de Derby va cumpăra tot terenul de la detestatul sir Proctor. Când ea a făcut întocmai, arendași și-au renegat înțelegerea și au refuzat să mai renunțe la pământul comunal. În ziua de Armindenii a anului 1615, arendași și țăranii de rând din Kirkbyshire s-au unit având consemn secret, au dăărâmat îngrăditurile și au declarat că se vor lăsa guvernați doar de „legea bătei”, singurul consens al comunității²⁹³.